

ERRIALDE GUZTIEN EDESTIA KRETARRAK (K.A. 3500-1400)

Kreta Lur-Arteko itxasoaren barruan dagoan ugarte txiki bat, itxura baten garrantzi-bakoa, baiña jakintzen kondairari begiratu ezker, Europa'ko jakintza guztien artean lekua egokia dauka. Ikusi daigun zer diñon jakintza onerri buruz gidari dogun liburuak.

Adoretsua izan bear zan antxiñako gizona itxasoko ur aundietara sartzeko, baiña Nilo-inguruan bizi ziran erriak antxiña asi ziran beste bizi-leku batzuren billa, orretarako itxasorako itxasoko ur orlegia euren ontziakaz ebagita.

Afrika'ko iparraldetik etozan batzuk eta Lur-Arte itxasoaren ipar-sortaldetik beste batzuk.

Ugarterik ugarte ibilli ziran kai egokien billa eta gauari bildur aundia eutsela. Olako batzuk arraunai sendo eragiñaz, Kreta ugarteak aurkitu eben.

Urtean joan eta urteak etorri, aberri sendo biurtu zan Kreta, laterria sortu eban itxas-erririk zaarrena.

Kreta'k, ugarte-errietan oitura izaten dan lez, itxas-merkataritzari oratu eutson.

Ugarte-barruan bide luze bat ebagi eben, mendiak eta zelaia ikertzeko eta ara sartzen asi ziran Afrika'tik etorten ziran eta Konosos uriburua joiazan merkataria eta orregaitik ikusten ziran bide aretan zamarien illara luzeak.

Unerik egokienetan ostatuak egin ziran merkatarien atsedena-leku izateko, bear izan ezker, jana ta ostata aurkitu egiezan. Zamarienzat janariak be or aurkitzen ebezan.

Okerreko jazokizunik izan ez zeitean, zelet-etxeetan gudari zelatariak egozan bidaztien ziurtasun eta babeserako.

Ez ziran peitzen otoitz egiteko jainkotegiak be.

Bide luze arek askotariko komerentziak eskintzen ebazan.

Kreta'k berak emakumezko jainko bat eukan. Au batzutan egazti biurtzen zan, beste batzutan abere, edo beste itxura batzutar, baiña gogoz beti zan bat bera.

Jainko-eme ori erriagandik ur-urrean bizi zan eta erritarren estutasunetarako samur-samurra zan. Ez eukan Ejipto'n, Asiria'n eta Babilonia'n agiri ziran jainko gogor

arein antzik. Erriaren gidari zan bizitza onetarako eta gerokorako.

Ori uste dabe jakitun kretazaleak, baiña oraindiño ez dabe ondo ulertzen kretatarren izkuntza zarra. Orregaitik, arretaz arakatu bear izan dabez agiri diran irudiak eta margo-lanak.

Marrazkietan idazki asko aurkitu dira, eta laster igarten jake abedea gurearen antzekoa dala. Tintaz idazten eben, batez be lapiko ta olako buztin-lanen ertzetan, izkiak buztin-barrura sartzen dirala. Iñoz metaletan zizelaz irarri be bai.

Oraintsu asi dira jakitunak kretarren idazkera ori irakurri al izaten.

Ez doguz ba kretarrak oraindiño ezagutzen, urrik emon be ez, baiña gauza batzuk ba-dakiguz: Euren bakezko urte luzeetan Lur-Arte itxasoa ontziz ondo neurtu ebela, Ejipto'n eta urrean dauken Asia'n merkataria ibilli zirala...

Kreta zarreko etxe-ondakiñetan aurkitu dira erri aretako tresneri-zatiak, euren bizikerea ulertzeko.

Inguruko ugarteetan eta Grezia'n bertan uri barriak sortu ebezan kretarrak, orretarako lur-aztertzaileak eta kolonizatzaileak bialduta.

Eta ugarte beraren barruan be ba-ziran uri ederrak, aitzen inguruetan, mendietako aldapen barrenetan, muñontorretan... Etxe-bizitzak mailla ezbarriñetan eta bata bestean gainean dirala. Eta orretarako oiñarri sendoak ezarten ebezan lenengo.

Lur-ikara asko izaten zan ugarteetan eta etxeak ondo oiñarrituak eta sendoak izan bear eben. Dana dala, lur-ikarak sarritan etxeak irauli ebezan.

Egiten ebezan aundi-etxe ederrak be, ondo apainduak, barruan ur-odiak bide dirala uguztegi dotoreak dabezela, bitarteetan atsedena artzeko itxasora begira begirategi ederrak ipiñita.

Bizi-modu atsegingarria zan Kreta'koa: jolasak ugari, zezenketak noizean bein, jai-egunak sarritan, eta aundiki-etxeetan jai-aldi eder bereziak.

Ez ete ziran biurtu errelan bizi ziran kretar areik lanerako alper eta gudarako bigun?

Ez dakigu ziur egoera orretara eldu ziran ala ez, baiña greziatar latzak Knossos'ko erregeari zergak ordaintzea ukatu ebenean, armetan jarri ziran eta itxasoan kretarren ontzidia eta legorrean euren agintariak ausi eta ugartearen jabe biurtu ziran greziar orreik. Kreta'ko erria auts biurtuta geratu zan, aintziñako gomutaki zar bat lez.

Arrezkero be beti izan dira biztanleak Kreta'n, baiña erritar apalak ez antxiñako arein antzekoak, ez ziran arein maillara eldu ez merkataritzan eta ez ezertan.

Dana dala, berarizko aitapena zor dautso edestiak Kreta'ri, bere jente goiztarak, salerosle trebeak, erlejiño bigunekoak, biziera aurreratutak eta ederti-arloko lan goragarriak munduaren jakintza aberastu dabelako.

OLAZAR'tar Martin'ek moldatua